

органів державної влади та місцевого самоврядування щодо імплементації європейських стандартів якості надання освітніх послуг.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андиева М.С. Конституционно-правовые особенности образования как объекта управления / М.С. Андиева // Право и образование. – 2003. – № 5. – С. 57–75.
2. Зайчук В. Нормативно-правове забезпечення освіти в Україні / В. Зайчук // Вища школа. – 2002. – № 2–3. – С. 3–19.

3. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта. – 2002. – 24–31 жовтня. – С. 8–9.
4. Ніколаєнко С.М. Забезпечення якості вищої освіти – важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства. Матеріали до доповіді / С.М. Ніколаєнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://almamater.com.ua/index.php?uid=1>.
5. Дзвінчук Д.І. Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство / Д.І. Дзвінчук. – К. : ЗАТ «Нічлава», 2003. – 240 с.
6. Збруєва А. Сутність ринкової ідеології освітніх реформ розвинутих країн / А. Збруєва // Шлях освіти. – 2003. – № 1. – С. 15–21.

УДК 341.174(4):346

ВІД РАДЯНСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ПРОДУКЦІЇ: ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ РИНКОВОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ

Каплюченко Т.В., здобувач
кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства
Національний університет «Одеська юридична академія»

Проведено аналіз підстав реформування системи стандартів якості, що існують на сьогодні в Україні, згідно з європейськими вимогами безпеки продукції на внутрішньому споживчому ринку. Окреслено основні напрями законодавчих новацій щодо вдосконалення системи ринкового нагляду в Україні.

Ключові слова: *Європейський Союз, євроінтеграція, система ГОСТів, технічне регулювання, нова система ринкового нагляду.*

Проведен анализ оснований реформирования системы стандартов качества, которые используются сегодня в Украине, согласно европейским требованиям безопасности продукции на внутреннем потребительском рынке. Обозначены основные направления законодательных новаций относительно совершенствования системы рыночного надзора в Украине.

Ключевые слова: *Европейский Союз, евроинтеграция, система ГОСТов, техническое регулирование, новая система рыночного надзора.*

Kaplyuchenko T.V. FROM SOVIET QUALITY STANDARDS TO EUROPEAN SECURITY PRODUCT: LEGAL RESEARCH ON IMPROVING MARKET SUPERVISION

It was made the analysis of the grounds of reforming the system for quality standards that exist today in Ukraine to European safety requirements for products in the domestic consumer market. It was outlined the basic directions of legislative innovations for improving market surveillance system in Ukraine.

Key words: *European Union, European integration, system of state standards, technical regulations, new system of market supervision.*

Постановка проблеми. Обираючи європейський шлях, Україна взяла на себе зобов'язання узгодити сферу технічного регулювання з європейськими нормами й стандартами *acquis communautaire* на законодавчому рівні. Невиконання цих зобов'язань матиме вагомий негативні наслідки, оскільки зберігатимуться труднощі щодо доступу українських товарів на зовнішні ринки (насамперед ринок Європейського Союзу), існуватиме потенційна загроза застосування до України санкцій у вигляді жорстких торговельних обмежень. Отже, Україні необхідно перейти від радянської системи стандартів визначення якості до європейської системи ринкового нагляду.

Метою статті є здійснення аналізу невідповідності наявних правових норм і стандартів системи радянського технічного регулювання європейським правовим нормам і стандартам, визначення шляхів законодавчого переходу від радянської системи стандартів до європейської.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним напрямом державної політики, як внутрішньої, так і зовнішньої, Україна обрала європейський вибір, кінцевою метою чого має стати повноправне членство в Європейському Союзі (далі – ЄС). Для України євроінтеграція – це шлях модернізації економіки, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, у тому числі ринок фінансових послуг [1].

Європейська інтеграція відповідає життєво важливим інтересам українського народу. Вона є визначальним чинником як міжнародної діяльності України, так і її внутрішньої політики на тривалу перспективу, зміцнює безпеку й позитивно впливає на відносини України з усіма державами світу, насамперед сусідніми [2].

Європейський вибір означає насамперед економічними Українці при цьому є глибокі та

якісні перетворення в усіх сферах суспільного життя. Це збігається з критеріями вступу до ЄС (Копенгагенськими критеріями), за якими право країни стати членом ЄС визнається лише за умови відповідності цим критеріям в економічній, політичній, законодавчій сферах.

Певний час актуальним залишалося питання форми участі України в євроінтеграційних процесах [3]. Чинною правовою основою відносин між Україною та ЄС стала Угода про партнерство та співробітництво від 14 червня 1994 р. (набула чинності 1 березня 1998 р.), яка започаткувала співробітництво із широкого кола політичних, торговельно-економічних і гуманітарних питань. Укладення цієї угоди дозволило встановити регулярний двосторонній діалог між Україною та ЄС на політичному й секторальних рівнях, запровадити впорядкований режим торгівлі між обома сторонами на основі принципів ГАТТ/СОТ, визначити пріоритети адаптації законодавства України до стандартів і норм Європейського Співтовариства (*acquis communautaire*) у пріоритетних секторах української економіки.

Після вступу України до Світової організації торгівлі в лютому 2008 р. було започатковано переговори в частині створення поглибленої й всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, що відкриває шлях до лібералізації руху товарів, капіталів і послуг та широку гармонізацію нетарифних інструментів економічного регулювання. 9 вересня 2008 р. на Паризькому саміті Україна та ЄС досягли політичної домовленості про укладення майбутньої угоди у форматі Угоди про асоціацію, яка будуватиметься на принципах політичної асоціації й економічної інтеграції. У ході XV Саміту Україна – ЄС у Києві 19 грудня 2011 р. сторони оголосили про завершення переговорів щодо майбутньої Угоди про асоціацію. 30 березня 2012 р. текст майбутньої угоди було парафровано главами переговорних команд України та ЄС.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відбулося в два етапи. 21 березня 2014 р. під час Позачергового Саміту Україна – ЄС було підписано політичну частину Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та Заключний акт Саміту, які від імені України підписав Прем'єр-міністр України А.П. Яценюк. Зокрема, було підписано Преамбулу, статтю 1, Розділи I «Загальні принципи», II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики» і VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення» Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. 27 червня 2014 р. в ході засідання Ради ЄС Президентом України П.О. Порошенком та керівництвом Європейського Союзу й главами держав та урядів 28 держав-членів ЄС було підписано економічну частину Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: Розділи III «Юстиція, свобода та безпека», IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», V «Економічне та галузеве співробітництво», VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством», які разом із рештою тексту Угоди про асоціацію між Україною та ЄС становлять єдиний документ.

16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС [4].

Українська сторона передала до депозитарію ратифікаційні грамоти, завершивши таким чином усі внутрішньодержавні процедури.

На сьогодні комплекс відносин Україна – ЄС виходить у нову площину практичної реалізації завдань стратегічного партнерства, передумови реалізації якого обумовлюються такими політичними документами:

- Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу;
- Законом України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629-IV;
- Порядком денним асоціації Україна – ЄС «Європейська політика сусідства»;
- щорічними планами першочергових заходів щодо інтеграції України до ЄС, затвердженими розпорядженнями Кабінету Міністрів України;
- співробітництвом у межах політики ЄС «Східне партнерство».

У межах реалізації євроінтеграційної складової державної політики здійснюється робота щодо виконання заходів, визначених у плані заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2014–2017 рр.

Змістовний вимір процесів, що відбуваються, передбачає більш складний внутрішній процес «євроінтеграції» країни, зокрема, і практичне завдання адаптації українського законодавства до законодавства ЄС, і більш теоретичні (щоправда, практичного значення) проблеми концептуальних змін в українському праві.

Пріоритетність реформування системи технічного регулювання визначається тим, що відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС, яка включає створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, Україна фактично бере на себе зобов'язання узгодити цю сферу з європейськими нормами й стандартами *acquis communautaire*. Зокрема, передбачається запровадження в Україні європейської системи ринкового нагляду за продукцією.

Невиконання цих зобов'язань матиме вагомий негативний наслідок, оскільки зберігатимуться труднощі з доступом українських товарів на зовнішні ринки (насамперед ринок ЄС), існуватиме потенційна загроза застосування до України санкцій у вигляді жорстких торговельних обмежень.

Свого часу в межах проекту «Аналітична підтримка в процесі європейської інтеграції», що здійснювався Міжнародним центром перспективних досліджень та фінансовою підтримки шведської агенції з міжнародного розвитку (керівник проекту В.Т. Нанівська), у 2011 р. в Києві було підготовлено публікацію «Ринковий нагляд в Україні: реформи на шляху до європейського ринку. Документи з аналізу політики та планування інституційних змін», у якому було представлено ґрунтовний

аналіз актуальних проблем у сфері технічного регулювання, що існували на той момент в Україні, зокрема, пов'язаних із впровадженням ринкового нагляду. У виданні зазначалось, що за 20 років трансформації у сфері технічного регулювання в Україні накопичилося чимало проблем, а саме:

- застарілі стандарти якості (більше 60% стандартів в Україні прийнято до 1993 р.);
- фактично обов'язкова сертифікація всієї продукції за умов державної монополії на видачу сертифікатів відповідності;
- тривалість і висока вартість процедур для виведення на ринок нової продукції, що стримує інновації, підвищує ціни та обмежує конкурентоспроможність національного бізнесу;
- несумісність вимог і процедур із вимогами більшості розвинених країн, що гальмує торгівлю з ними;
- конфлікт інтересів у відповідальних державних органах, можливість для чиновників довільно трактувати правила та зловживати своїм становищем тощо [5].

Ще на початку XXI ст. всі українські підприємства продовжували виробляти продукцію відповідно до стандартів, більшість із яких було розроблено ще в 1970–1980-х рр. Якщо ж для певного виду продукції державний стандарт відсутній, підприємства повинні зареєструвати відповідні технічні умови. Під час розробки Технічних умов враховується сфера застосування продукції, використовувані під час виробництва матеріали й комплектуючі, технологічний процес виробництва продукції, асортиментний ряд продукції, споживча й транспортна упаковка, маркування готової продукції, вимоги та види контролю якості, особливості зберігання й транспортування готової продукції, терміни придатності. Фактично необхідність у розробці Технічних умов виникає в разі, якщо продукція є унікальною на ринку та її виробництво не потрапляє під дію існуючих державних міжгалузевих стандартів. Підприємство розробляє власні Технічні умови й зобов'язане їх виконувати, проте ці умови не повинні суперечити існуючим стандартам, мають бути зареєстрованими та схваленими відповідним органом державної влади [6].

Понад 57% вітчизняних підприємств зазначають про складність дотримання таких фіксованих норм за умов загострення конкуренції, близько 46% підприємств вказали, що часто вдавалися до неофіційних шляхів вирішення питань із державними органами, витрачаючи на сумнівні платежі до 10% обороту компанії [7]. Унаслідок обтяжливості національної системи технічного регулювання вітчизняні підприємства й надалі втрачають конкурентоспроможність на ринках.

Таке становище викликає низку загроз щодо безпечності продуктів для кінцевого споживача, відповідальність за дотримання якої покладається на уповноважені органи державної влади. Також тягар різноманітних неформальних платежів залишається стримуючим чинником для найбільш динамічних підприємств на ринку через сповільнення виходу продукту на ринок.

У результаті навіть сумлінний бізнес потрапляє під загрозу прийняття рішення про

припинення його виробництва або торгівлі, наприклад, через невідповідний зовнішній вигляд продукції. Як результат, споживачі ризикують придбати товар, що може зашкодити їхньому здоров'ю чи майну незалежно від того, був він сертифікований або ж оминув систему. Перевірки мало допомагають через надто обмежену дієвість заходів: той самий небезпечний товар, виявлений і вилучений в одному магазині, можуть спокійно продавати в сусідньому [9].

Така ситуація склалася також унаслідок часткових стихійних перетворень радянської системи, що мала у своїй основі ГОСТи – систему детальних технічних вимог до продукції, за допомогою яких держава не лише встановлювала точні вимоги до складу, фізичних параметрів і процедур виготовлення продукту, а й визначала асортимент продукції, яка допускалася до виробництва, а потім могла продаватися через систему роздрібно торгівлі в СРСР. Продукти й послуги одного найменування в усій країні мали бути однаковими та незмінними. Усе це тотально контролювалося до виходу товарів на ринок, тому потреби в системі нагляду за товарами в роздрібному продажі не було. Недотримання стандартів було не просто порушенням, а економічним злочином, що передбачав жорстке покарання. Таким чином відповідність продукції ГОСТам мала гарантувати її безпечність.

За допомогою системи ГОСТів держава не лише встановлювала точні вимоги до складу, фізичних параметрів і процедур виготовлення продукту, а й визначала асортимент продукції, яка допускалася до виробництва, а потім могла продаватися через систему роздрібно торгівлі в СРСР. Кількість варіантів харчових і промислових товарів, а також послуг дуже жорстко обмежувалася.

Система державних стандартів слугувала інтересам планової економіки, забезпечувала тотальний адміністративний контроль на всіх стадіях виробництва й реалізації товарів.

Ця система працювала, вона виконувала свою функцію абсолютно ефективно за реалій, які склалися в Радянському Союзі: один власник, виробник, вертикаль контролю.

Усе в СРСР було стовідсотковим: і зайнятість, і централізоване планування виробництва й торгівлі, і контроль за кожним видом товару [12].

Кількість видів товарів і продуктів на ринку була чітко визначеною, кожен вид виготовлявся за однією процедурою з тих самих сировини, матеріалів і компонентів; продукти та послуги одного найменування в усій країні мали бути однаковими.

Стандарти якості означали однаковість і незмінність товарів, що автоматично гарантувало їхню безпечність. Споживачі майже не мали вибору, проте й не мали потреби навіть замислюватися про якість і безпечність товару: держава все вирішувала за них, причому на найвищому політичному рівні.

У ринковій економіці тотальний контроль не можливий. Після розпаду Радянського Союзу на зміну командно-адміністративній економіці поступово прийшла відкрита, глобалізована ринкова економіка, яка за свою

сутністю не передбачає обмеження кількості й різноманітності товарів, які виходять на ринок. ГОСТи та механізми контролю їх дотримання залишилися незмінними з радянських часів, лише спустившись від рівня ЦК КПРС до чиновників Держспоживстандарту. Якість тисяч видів вареної ковбаси на ринку досі перевіряють так, як колись перевіряли три.

На українському ринку, на якому левова частка промислових споживчих товарів є імпортними, ГОСТи вже не працюють, як і радянська аксіома «якість дорівнює безпечність», де «якість» – це однаковість і незмінність. Ані ціна, ані наявність сертифікатів, ані знак якості не убезпечують нас від подовжувачів, які горять, іграшок, що травмують дітей, або отруйних продуктів, хоча проходження всіх контрольних і дозвільних процедур для виведення нового товару чи продукту на ринок займає в середньому до 80 днів.

До того ж чимало товарів, які пропонуються на ринку, не мають сертифікатів і не відповідають стандартам, тобто оминають систему, що вказує на її неефективність і корумпованість.

Держава підтримує систему тотального контролю й сертифікації продукції на стадії до виведення її на ринок, прикриваючись тим, що нібито несе повну відповідальність за якість і безпечність продукції на ринку. Однак насправді цієї відповідальності немає, а є безвідповідальний популізм: жодного чиновника не покарано за присутність на ринку небезпечних товарів, незалежно від того, пройшли вони сертифікацію чи оминули її. Навпаки, чиновники карають за це бізнес.

На жаль, більшість населення ставить до питань якості й безпечності продукції здебільшого пасивно, покладаючись на державну систему, що є однією з характерних рис пострадянського патерналізму.

Після 1991 р. на зміну командно-адміністративній економіці поступово прийшла відкрита, глобалізована ринкова економіка, яка за своєю сутністю не передбачала обмеження кількості й різноманітності товарів, які виходять на ринок, однак ГОСТи й механізми контролю їх дотримання залишилися незмінними. Держава не в змозі контролювати кожний товар у кожного виробника й імпортера, оскільки на це не вистачить людей і ресурсів, а такий контроль стає засобом бюрократичного тиску на сумлінний бізнес та прикриттям для несумлінного, що й відбувається в Україні.

З огляду на низку наявних невирішених проблем у 2010–2011 рр. в Україні розпочалась реформа національної системи технічного регулювання та стандартизації, яка полягала в спробі повного відтворення регуляторних норм ЄС, зокрема, щодо обов'язкової сертифікації харчових продуктів, запровадження системи ринкового нагляду, відмови від доринкового контролю та запровадження контролю за товарами, розміщеними на ринку. Відбувся чіткий розподіл повноважень органів державної влади щодо нагляду за безпечністю харчових і нехарчових продуктів. Розпочався процес скасування обов'язкової сертифікації [7].

Однак перші результати реформ не демонструють якісної зміни системи технічного

регулювання та ринкового нагляду, оскільки й надалі всі стандарти та відповідність їх дотримання забезпечується адміністративним контролем за ринками та якістю продукції. Тоді як сукупність перейнятих Україною європейських норм орієнтується на встановлення внутрішнього контролю між економічними агентами один щодо одного за посередництва галузевих спілок та інших зацікавлених сторін, переважно незалежних наукових установ. Виникає додаткова неузгодженість позицій між контрагентами, особливо на зовнішніх ринках. Це зумовлює низку управлінських проблем, що стримують розвиток бізнес-середовища в Україні, а саме:

- формальність запровадження ринкового нагляду;
- фіскальний характер процедур регулювання ринків;
- обтяжливість чинних норм встановлення відповідності товарів і послуг на ринку [8].

У Європейському Союзі система технічного регулювання поступово навчилася долати такі проблеми, забезпечуючи захист максимально широкого кола споживачів за мінімального тиску на бізнес та обмеження торгівлі. Контроль безпечності продукції, що пропонується на ринку, забезпечує система ринкового нагляду. Її результатом є те, що в разі виявлення в певній роздрібній точці товару, що є ризиковим або очевидно небезпечним, його можна ідентифікувати на всьому ланцюгу постачання та застосувати обмежувальні й корегувальні заходи в масштабі всієї країни та навіть усього ЄС.

Однак в Україні ця система створюватиметься не на порожньому місці. Процес реформування й трансформації не обіцяє бути легким і безболісним, адже нині в Україні вже існує глибока й розгалужена система контролю та нагляду за продуктами й товарами, які виходять на ринок. Вона має в основі ГОСТи – систему детальних технічних вимог до продукції, успадковану від Радянського Союзу.

Ринковий нагляд має на меті забезпечити однаковий рівень захисту громадян у межах внутрішнього ринку, а також однорідне нормативне поле для суб'єктів економічної діяльності [11].

Європейська система ринкового нагляду, незважаючи на схожість назв її елементів з українською системою нагляду (зокрема, дотримання вимог, перевірки й випробування), спрямовується не на контроль бізнесу та накладення санкцій, а на убезпечення споживача. Вона виникла як відповідь на об'єктивні умови вільного безмежного ринку, на якому поняття якості є суб'єктивним, проте безпечність товарів і продуктів – об'єктивною. Бізнес відповідає за дотримання суттєвих вимог щодо безпечності та надання споживачам повної й достовірної інформації щодо якості й особливостей використання товарів, а відповідальність за вивчення цієї інформації, уважний і свідомий вибір під час купівлі товару лежить на споживачеві.

Так, Угодою про асоціацію між Україною та ЄС передбачається механізм поступового впровадження таких правил і стандартів протягом періоду від двох до п'яти років (залежно від виду продукції). Наприклад, про-

тягом двох років Україна повинна підготуватися до застосування європейських норм під час виробництва продукції машинобудування або засобів індивідуального захисту (усього дев'ять видів продукції за два роки), а для систем управління залізницею чи будівельних виробів, наприклад, передбачено триваліші строки – п'ять років та аж до 2020 р.

Протягом зазначених періодів Україна має зробити таке: 1) прийняти технічні регламенти, що впроваджують у законодавство України директиви й регламенти ЄС на відповідні види продукції; 2) прийняти як національні стандарти, що існують у ЄС під ці директиви й регламенти; 3) підготувати інфраструктуру випробувальних лабораторій та органів із сертифікації для діяльності відповідно до європейських вимог.

Висновки. З огляду на викладене Україні в найкоротші терміни необхідно забезпечити належну організацію й реалізацію процесу перетворень та створити умови для подальшого належного функціонування системи й виходу на європейський споживчий ринок.

Запровадження в Україні системи ринкового нагляду є умовою не лише створення поглибленої Зони вільної торгівлі з ЄС, а й спрощення дозвільних процедур і дерегуляції бізнес-середовища, які визначено Президентом України та урядом як пріоритетні напрями економічних реформ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Європейська та євроатлантична інтеграція [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/integraciya.html>.
2. Рекомендації за підсумками парламентських слухань з питань реалізації державної політики інтеграції України до Європейського Союзу : затверджені Постановою Верховної Ради України від 17 січня 2002 р. № 2999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2999-14>.
3. Андрущенко Т.В. Європейська політика України: проблеми формування та реалізації (політологічний аналіз) : автореф. дис. ... канд. політ. наук / Т.В. Андрущенко ; Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2003. – 19 с. ; Коваль В.С. Становлення та розвиток Європейського Союзу: історико-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В.С. Коваль ; Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2003. – 20 с. ; Ляшенко О.О. Інтеграція України у Європейські та євроатлантичні структури (90-і рр. XX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук / О.О. Ляшенко ; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 17 с. ; Яковюк І.В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : монографія / І.В. Яковюк. – Х. : Право, 2013. – 760 с.
4. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/ru/publish/article?art_id=246581344.
5. Ринковий нагляд в Україні: реформи на шляху до європейського ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.icps.com.ua/files/articles/67/53/SIDA_2011_UKR_for_print.pdf.
6. Технічне регулювання в Україні: як забезпечити розвиток економіки і захист прав споживачів. – К. : Міжнародна фінансова корпорація, 2008. – 80 с.
7. Бережний Я.В. Щодо удосконалення механізмів регулювання ринків товарів і послуг в Україні: аналітична записка / Я.В. Бережний [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1442>.
8. Порядок розроблення технічних умов, їх затвердження, видання, перевірки, перегляду, зміни і скасування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-text-9654.html>.
9. Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua> ; Про загальну безпечність нехарчової продукції : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua> ; Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
10. Регламент № 765/2008(ЄС) Європейського Парламенту та Ради, що встановлює вимоги для акредитації та нагляду за ринком щодо реалізації продукції та скасовує Регламент № 339/93(ЄС) ринку ЄС : міжнародний документ від 9 липня 2008 р. № 765/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_938.
11. Система технічного регулювання у споживчій сфері в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lektsiopedia.org/ukr/lek-656.html>.
12. Салухіна Н.Г. Стандартизація та сертифікація товарів і послуг Н.Г. Салухіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://westudents.com.ua/glavy/90023-13-storya-stanovlennya-vtchiznyano-standartizats.html>.